

॥ इदं पुस्तकं चंद्रालोकस्य ॥

109
2

Chandro Lokasya.

2/49

श्री गणेशाय नमः ॥ श्री सरस्वत्यै नमः ॥ श्री गुरुभ्यो नमः ॥ उच्चैरस्यतिमंदता
 प्रसतांताग्रकलंकैरवध्वंसहस्तयते च यत्नमनसा मुला सिनीमा नसे ॥ १ ॥
 धम्मदनाशनाधिर्मिलालोकत्रयेदर्शिकास्तानेत्र त्रितयीखंडपरशो वाग्देवतादि
 यतु ॥ १ ॥ हं हो विमयचित् चंद्रमनयः सर्वद्वैपध्वं सानुरैरेवैरिति निविचारके
 विते सास्मत्प्रकाशीभवः ॥ उल्लासाय विचारबीजि निजपालंकारवारानिधेश्चंद्रा
 लोकमयं स्वयं पितृनुते पिष्वर्षकृती ॥ २ ॥ युक्त्या स्वायत्त सदसैकवसतिः साहि
 त्यसारस्वतक्षीरं भोधिगाधेतामुपदधत्सेयः समप्रीयतां ॥ श्रीरत्नादुपदेशकौशल
 मयं पीषमस्माज्जगताग्रभाकरयशः शीतांशुरत्मा दुधाः ॥ ३ ॥ तं पूर्वाचार्यस्व
 र्गोक्तिस्तोमो गदमंस्तुतः ॥ यं सप्रित्य प्रकाशं ते मंगुणत्रसरेण ॥ ४ ॥ नाशक ॥ १११ ॥

नीयं पूर्वेषां मते मेते न दृश्यते ॥ किंतु चक्षुर्मृगाक्षीतां कटुले नेव भ्रष्यते ॥ ५ ॥
 प्रणिभैव श्रुता न्यास संहिता कवितां प्रति ॥ हेतुर्द्वंद्वसंबन्धाबीजव्यक्तिर्लता
 मिव ॥ ६ ॥ निर्दोषालक्षणावतीत्यरातिगुणयुक्ता ॥ सालंकाररसानेकरति
 र्वाक्कायनामभाक् ॥ ७ ॥ अंगीकरोति यः काव्यं शब्दार्थावनलं दूती ॥ असौ नम
 न्यते कस्मादनुस्ममनुलं दूती ॥ ८ ॥ विभक्त्युसन्नये योग्यः शास्त्रायः शब्द
 दृश्यते ॥ रुच्योगिकतन्मिश्रैः प्रभेदे स पुनश्च त्रिधा ॥ ९ ॥ अव्यक्तयोगनिर्यो
 गयोगाभासैस्त्रिधा दमः ॥ तेजवृक्षादिभूनादि मंडपाद्यायथाक्रमं ॥ १० ॥ भुङ्क्ते
 तन्मूलसंक्षिप्तप्रभेदैर्योगिकः स्त्रिधा ॥ तेजभांतिस्फुरत्कांतिकौतेपादिस्यं
 पिता ॥ ११ ॥ तन्मिश्रो न्योन्यसामान्यविशेषपरिवर्तनोत् ॥ निरधिः पंकजं सौखं सा

२४ अनुमा अनुमाने तच्च वितपदवा च्यं इदं चकारणलिंगकानुमाते न्यायशास्त्रे ॥ अनुदिता आशयशब्दस्य
 तलिकाय विदग्धमात्रं मन्त्राज्जनकलेनानुमाते न्यायशास्त्रे ॥

३

शयनवि
 शेषः ३

शेभवेत्कथं ॥ २३ ॥ स्याद्व्यथे मिहसदिग्धनघापोतिपतत्रिणः ॥ स्यादप्रती
 वंशास्त्रेकगम्यनीतोनुमादिवत् ॥ २४ ॥ शिथिलं शयनेति लोपे स चितं ते
 शौशिमिधि ॥ मस्तपिष्ठकटीलोपगलादिप्राप्त्यमुच्यते ॥ २५ ॥ नेपाथेल
 क्षणासंतप्रसादमनोहरं ॥ हिमांशोर्हरधिकारलागरेयामिकाः कराः ॥ २६ ॥
 क्लिष्टमर्थोयदीयर्थश्रोतानिः श्रेणिमिच्छति ॥ हरिप्रियापितृवधप्रवाह
 प्रतिमनचः ॥ २७ ॥ अविमृष्टविधेयांशः समासपिठते विधौ ॥ विशं
 तिनिशिखप्रापकटाक्षाः कामिनां हृदि ॥ २८ ॥ अपरोधी नृत्त्यादिवि
 द्मति स्मृतं ॥ अन्यसंगतमुतुंगहारशोभिपधोधरा ॥ ३० ॥ रसाद्यनु ॥ ३॥

आश्रिते ३

उत्प्रासः २

२ पटोअगच्छइसत्रसंधावल्लीलता
 पटवेतिपाठे ॥ २

चितवर्तोप्रतिकूलाधारविदः ॥ नमामंगदजानासिरावणंरणदा
 रुण ॥ ३१ ॥ यस्मिन्पहंतौलुलोविसर्गहृततथा ॥ कसंधिपट्टागम्यवि
 संधिपत्तीरमो ॥ ३२ ॥ हतवृत्तमनुकोविपे दो दोषश्चकासिचेत् ॥ विशा
 ललोचनेपश्यावरंतारातरमितं ॥ ३३ ॥ न्यनंलखकुसंभृतपशः पुष्पं व
 भस्तनं ॥ अधिकंभवतः शत्रूदसत्यसिलताफणी ॥ ३४ ॥ कथितेपुनर प्रापुः ४
 कानाकृश्यामाश्रयामलोचना ॥ विद्वतं दूरमिदतेरैयैः कुंजराः पुर ॥ ३५ ॥
 पतत्यर्षहीनानुप्रासादिलेयधोतरं ॥ गंभीरारंभेदंभोलिपातिरेवस
 मागतः ॥ ३६ ॥ समासपुनरातंस्यादेषपीयूषभाजनं ॥ नेत्रानंदानुषा
 रांभुरदैत्यबुधिबांधवः ॥ ३७ ॥ अधोतरपदापक्षित्रीउत्त्येषसस्मितं ॥
 ३ गंभीरसाशयआरेभउपक्रमेयस्येदशोवज्रहस्तइंद्रः ॥ ३८

वेदः १

उदयंप्राप्ति

॥४॥

मौघारं भस्ममः शुभमधिरं भोरुविग्रहं ॥ ३८ ॥ अभवमम तदोगः स्या
 नैवेदमिमतो नयः ॥ येन वदो व धिर्यस्य रामस्यानुचरा नयः ॥ ३९ ॥
 अस्यानस्य समासं न विदुः अनाम नोरमः ॥ द्विषासंपद माच्छि घयः श
 रा-समरयत् ॥ ४० ॥ मिथः पथक्यौ क्यपदेः संकीर्णयते देवतत् ॥ वक्त्रे
 हाभ्राजते रात्रिः कालां चंद्रेण राजते ॥ ४१ ॥ अमोऽलघशः परगभितं भूमि
 भूषण ॥ आकर्तय पयः रूपं सुवर्ण कलशायते ॥ ४२ ॥ भग्न प्रक्रममार
 व्यशब्द निर्वहतीनता ॥ अ-क्रमः कृष्णरज्यं तेनामनभ्य अदेवताः ॥ ४३ ॥
 अमताधनं नरमुख्ये ॥ मुख्ये नार्थे क्रोधकृत ॥ सत्तत्तारमुख्यवाशोके
 ना लिङ्गितां गता ॥ अपुष्टार्थो विशेष्ये जे भविशेषो विशेषणात् ॥ ४४ ॥

गच्छति

शतायै नै सक्षतारं मणी घता ॥ शब्देर्ध्वं च ततो न्मेष दोषमु द्योषयंति तं ॥ ४५ ॥
 भवेष्टुति कदुर्वर्तः प्रवतो दे जने पदः ॥ संविदने व्याकरणा विरुद्धं च तसं स्मृति ॥ ४६ ॥
 अप्रयुक्तं देवता दोशब्दे पुलिंगतादिकं ॥ असमर्थं तु हंसादेः प्रयोगो गमनादि
 पु ॥ १५ ॥ सहंति हंत काला रे कांतः कटिलुकं नलः ॥ निहता र्थं लोहिता दोशो
 ति तादि प्रयोगतः ॥ २० ॥ व्यनक्तुं भितार्थं प्रत्यक्षं माहृता देवतत् ॥ इयमभुत
 शाखाग्रकेलिकौतुकानरी ॥ २१ ॥ निरर्थकं तु होत्यादि पूरणैक प्रयोजनं
 अर्थविद धदित्या दोषदाद्यमवाचकं ॥ २२ ॥ धत्ते न भस्मलभास्यानस्यं करोति ३
 तरणैः करैः ॥ एकाक्षरं विना भस्मलभास्यानस्यं करोति ३
 प्रश्लीलं निविधं ग्रीडो जुगुप्सा मंगलात्मना ॥ आल्हादसाधनं वायुः कांताना

॥ ५ ॥

ग्रहा ॥ विशेषपरिचयः ॥ स्याद्विनिताममचेतसि ॥ ५२ ॥ दोस्तः सहचरा
 चारुविरुद्धा न्यो न्यसंगती ॥ ५३ ॥ ध्याताः संतश्च्यवनयस्य परवानजानते ॥ ५४ ॥
 सरोजनेत्रपुत्रस्य मुरगेंदुमवलोकय ॥ ५५ ॥ पालयिष्यति गोत्रमसौ नरपरदः ॥ ५६ ॥
 पदपदांशो वाक्यो शो वाक्ये वाक्ये कदंबके ॥ ५७ ॥ यथा न सारमभ्युद्बोधो जा नृश
 वार्थसंश्रयान् ॥ ५८ ॥ दोषमापति तं स्यात्ते प्रसरंति विष्टरे वलं ॥ ५९ ॥ निव
 रयति यस्माद्वा दोषां कुशमशंतिन ॥ ६० ॥ दोषो गुणत्वत नृते दोषलं वा वि
 मुञ्चति ॥ ६१ ॥ भवंतमथ वा दोषे नयसंसाज्यतामसौ ॥ ६२ ॥ मुरगेंद्रप्रि
 यंधते चेतश्मश्रुकरां करैः ॥ ६३ ॥ अत्र हस्य रसौ देशे ग्राम्यत्वगुणतांगतं ॥ ६४ ॥
 तदुग्धाब्धिसंस्तुतेः कथं जाता कलंकिता ॥ ६५ ॥ कावीनां समयादिधा विक्रदोः ॥ ५ ॥

अथ लक्षणाणि ॥ ४ ॥

दोषतांगत ॥ ६६ ॥ ॥ स्फारगौरी हृदये देवं हिमकरां कितं ॥ ६७ ॥ अत्र श्लेषो दयात्रे
 वसाज्यं हीनि निरर्थकं ॥ ६८ ॥ महादेवस्स त्रैप्रमुरगमखविधे कथं नृः ॥ ६९ ॥ सु
 मित्रा तन्मदति प्रणिहितमति यस्य पितरौ ॥ ७० ॥ द्वितीयस्तोनासौ सख्यं विज्ञये देव
 नुरचितो जिरं जं रान्गो के सख्ययतु मय रवः स्तमनेसः ॥ ७१ ॥ ॥ अल्पाक्षरविजिज्ञा
 र्थस्यातिरक्षरसंहतिः ॥ ७२ ॥ उषाकांतेना नृगतः स्वरः शौरिर्यं पुन ॥ ७३ ॥ शोभा
 रया तो पि यदोषो गुणकीर्त्या निषिध्यते ॥ ७४ ॥ मुधा निंदति संसारं सारिर्वत्र पू
 ज्यते ॥ ७५ ॥ अभिमानो विचारश्चेद्विहितार्थनिषेधकतः ॥ ७६ ॥ दुर्दृष्टि कथं तीव्रः स्त
 यो यदि कथं निशि ॥ ७७ ॥ हेतुस्यैका वै हन्यक्षा युक्त्यै कस्यो वधारणं ॥ ७८ ॥ नेदुर्ता
 के यमौ वाग्निः सागरादुत्थितो दहन् ॥ ७९ ॥ प्रतिषेधः प्रसिद्धां कारणा

॥६॥

नामना ॥ नपुंस्व नभ्रवो ॥ स्पंदेनैव वीरानिपातिता ॥ ६६ ॥ निरुक्तं स्यान्निर्वचनं
नाम्नः सत्यं तथानृतं ॥ इदं शेषरिते राजनसं दोषाकरो भवान् ॥ ६७ ॥ स्यान्मि
थ्याध्यवसायं श्रेयसती साध्यसाधने ॥ चंद्रं मुस्तत्र ग्रथितां नभः पृथ्वीं जं बह ॥ ६८ ॥
सिद्धिः स्यात्तेषु चेन्नाम कीर्त्यते तु व्यतोक्तये ॥ युगमेव ह विख्यातो लंबवलेर्ज
लधिर्जले ॥ ६९ ॥ युक्तिविशेषसिद्धिश्चो द्विजिवाथंतिरा नवयात् ॥ नवस्त्वनी
रदः कोपि स्वर्गोर्वर्षसिंघमहः ॥ ७० ॥ कार्यकलोपलंभश्चेद्यापाराद्वस्तुता
थका ॥ आसावुदेति शीतां मुमानये दायसु भ्रुवां ॥ ७१ ॥ इत्यादिलक्षणां क्तिरि
का व्यस्याहर्षहर्षयः ॥ स्वर्णभ्राजिष्णुभालत्वप्रभृतीव महीभुजः ॥ ७२ ॥
महादेवस्त्रिप्रमुखमखविद्यैकचतुरः ॥ सुमित्रातभक्तिप्रणहितमतिर्य

शरसन्निभाः इत्युक्तौ तु न दोषः ॥

विशंति हृदयं कांतकयाक्षः स्वं जेत विषः ॥ ७३ ॥ कष्टः स्पष्टावबोधार्थ
मक्षमो वो अल्पनिभः ॥ आहतश्चेद्दोषः स्यान्मिथः पूर्वपरार्थयोः ॥ ७४ ॥
सहस्रपत्रमि चंते वक्रं केनोपमीयते ॥ कतस्तत्रोपमायस्य पुनरुक्तः
सुधाकरः ॥ ७५ ॥ दुष्क्रमगाम्यसंदिग्धोऽग्रयो दोषः क्रमादमी ॥ त्व
भेदः कृष्णगजैष्यं नरकं स्वर्गमेव वा ॥ ७६ ॥ एकमेव च वनं देहीतवदा
स्यामिके चकं ॥ ब्रूत किं स यतां चंद्रमुखी चंद्रकिरीटवौ ॥ ७७ ॥ अनो
चित्यं कीर्तिलतां तरंगयतियः सदा ॥ प्रसिध्या विद्यया वापि विरुद्धं दिवि
धं मतं ॥ ७८ ॥ यत्तद्यं पश्य कंदर्पप्रलापधवलघृतिः ॥ केतकी शोखरे
शंभो धत्ते चंद्रकलातुलां ॥ ७९ ॥ सामान्यपरिरुतिः स्यात्कुलच विमि

॥२॥

यंचाकतावहं ॥ वयस्यपश्यपश्यास्या अंचलंलोचनांचलं ॥ ७ ॥ श्रौतः
 स्यात्प्रोत्तिर्यस्यसंक्षेपेवातिवश्यतः ॥ रिपुं हत्वा यशः कृत्वा त्वदशिः कोशमा
 विशते ॥ ८ ॥ सौकुमार्यमपातप्यपर्यायपरिवर्तनात् ॥ सकथाशेषतां यातः
 समालिङ्ग्य मरुत्सर्व ॥ ९ ॥ उदारतातु वैदाध्यमग्राभ्यत्यास्य द्रवता ॥ मानं
 मुंजप्रिये किंचिल्लोचनांतमुदं चय ॥ १० ॥ शृंगारे च प्रसादे च कांक्षार्थव्याक्तिं सं
 ग्रहः ॥ अमीदशगुणाः काव्येषु सिशौर्यादयो यथा ॥ १० ॥ तिलकाद्यमिस्त्री
 णां विदग्ध हृदयंगमं ॥ व्यतिरिक्तमलंकारं प्ररुते भर्षणं गिरां ॥ ११ ॥ विचित्र
 लक्षणव्यासौ निर्वाहः प्रोत्तिरेचिती ॥ शास्त्रांतरहस्योक्तिः संग्रहे दिक्प्रद
 र्शिता ॥ १२ ॥ महादेवः सत्रप्रमुखमरवाविधैकचतुरः सुमित्रातदक्तिप्रपा

× मागो वी ली स्वरयुक्ता निव्यंजनानि ते वांस्वरव्यंजयोर्वा संदोहः साम्यं स्तोमो वा तस्य व्युहः ॥ ५ ॥ अतिर्यस्यांसा ॥ ५

× किं भूतामंदः सकृत्सकृदो ज्ञानंतदो हृदस्त्वा तज्जुनिका ॥ केचिन्मते अमंदेति चेदः ॥ ५ ॥
 जगति जगते उक्तं उक्तं यस्या इति अक्षरार्थः ॥

हितमतिर्यस्य पितरौ अतुर्थस्ननासौ सुकविजयदेवे नरजिते चिरं चंद्रालोके सु
 रवयतुमक्षरः सुमनसः ॥ १३ ॥ श्रीजयदेव नरजिते चंद्रालोके गुणकृष
 णे नाम अतुर्थो मयूरः ॥ अथालंकाराः ॥ १४ ॥ शब्दार्थयोः प्रसिध्या वा
 क्ये ॥ प्रोत्तिवशेन वा ॥ हारादिवदलंकारः संनिवेशो म ह नो हरः ॥ १५ ॥ स्वर
 व्यंजनसंदोह व्यहामंदोहदोहदा ॥ गौर्जगज्जा प्रदुत्से कौ उका नुप्रासभा सु
 रा ॥ १६ ॥ आवृत्तवर्णसंपूर्णं वृत्त्यनुप्रासवद्वयः ॥ अमंदानंदसंदोहस्युद्य
 दस्यंदमंदिरं ॥ १७ ॥ लाटानुप्रासफर्मिनामिप्रायापुनरुक्तता ॥ यत्रस्थो पुनः
 शत्रोर्गर्जितं तज्जितं जितं ॥ १८ ॥ श्लोकस्यार्थतदर्थेनावर्णयति र्यदिध्रुवा ॥ तदा
 मतामतिमतां स्फुटानुप्रासतासता ॥ १९ ॥ उपमेयोपमानादावर्धानुप्रासद्वयते ॥

देकाउ देका

देका विरग्यास्त
 संवधीयाः तु
 प्रा सोर सा तु सु
 लो न्या स तेन
 ना सोरा प्रसि
 द्धा भवतीति
 शेषः ॥ ५

× किं भूतं अमंदो भवानय आनेदस्तोमः तस्य स्वच्छंदा स्यंदं स्वच्छं दव्यवहासस्य गृहं
 × आस्यंदेति पाठे व्ययमेवार्थः ॥ ४

॥ ८ ॥

अदन्तं रत्नलुगो विंदरं चरता दं द वदनं तं ॥ पुनरुक्तप्रतीकाशपुनरुक्तार्थ
संनिभं ॥ अमुकांतशशीकुर्वन्वरांतमुपेत्यसौ ॥ ७ ॥ आचरतुर्गुणस्तु वक्तुं
वक्तुं कुरुं कवेः ॥ यमकं प्रथमाधुर्यमाधुर्यवचसोविदः ॥ ८ ॥ काव्यविश्व
होमिभिरुवद्रुवंधादिलक्ष्यते ॥ तेषां यमुच्यते श्लोकद्वयी सज्जनरंजिका ॥
कामिनीवभवत्स्वद्वलेखाचारकरालिका ॥ काश्मीरसेकारतांगी प्रचक्रं
तिकाप्रिता ॥ ९ ॥ उपमायत्र सादृश्यलक्ष्मीतल्लसति द्वयोः ॥ १० ॥ ददयेत्स्व
तोरुच्ये स्तन्यंगी स्तनयोरिव ॥ ११ ॥ उपमानोपमेयत्वे यत्रैकस्यैव जाग्रतः
इदुरिदुरिवेत्सादौ भवेदेव मनव्ययः ॥ १२ ॥ पर्वायेण द्वयोस्तु अदपमेयोपमा
मता ॥ धर्मोर्थस्वर्ण श्रीरर्था धर्मस्वत्वयि ॥ १३ ॥ विख्यातस्योपमानस्य य

॥ ८ ॥

स्य पितरौ ॥ तृतीयस्तोनासौ सुकविजयदेवेन रचिते चिरं चंद्रालोके सुखय
तुमयसः सुमनसः ॥ १४ ॥ इति श्री जयदेवकविरचिते चंद्रालोके सुखय
तुलोकैस्तुल्यपुनरुव ॥ लक्ष्मणनिर्णयो नाम तृतीयोऽध्यायः ॥ अथ गुणा
श्च षोडशोऽष्टमानार्थघटमानत्ववर्णनं ॥ सतुशादः सजातीयैः शब्दैर्वधः सुरा
वहः ॥ १५ ॥ उल्लसतुनुतांतीतेऽनंतपुलककंदकैः ॥ भीतयामानवत्येव प्रिया
श्लिष्टं हरिस्तुमः ॥ १६ ॥ यस्मादंतः स्थितः सर्वः स्पष्टमर्थो वभासते ॥ सलिलस्य
वस्तुतस्य संप्रसाद इति स्मृतः ॥ १७ ॥ समताल्यसमासत्वं वर्णाप्येस्तुल्यतायवा
श्यामलाकोमलावालारमणशरणंगता ॥ १८ ॥ समाधिर्यमहिमालसद्वतर
सात्मना ॥ स्यादंतविशेषतायेन गगनं कुरितं सतां ॥ १९ ॥ माधुर्यपुनरुक्तस्यैव

॥ ८५ ॥

त्यादिरूपितरूपकं ॥ २१ ॥ परिणामो न यो र्धस्मि भ्रमेदः पर्यवस्यति ॥
 कांते न पृथग्गृहसि मौ न मे नोतरं देहो ॥ २२ ॥ वह निर्वह धो लेशादेकस्यो
 लिखितामता ॥ श्रीभिः कामः प्रिये अरुः कालः शत्रुभिरेक्षितः ॥ २३ ॥ अतश्च
 मारोपयितं तथापस्तिरपहृतिः ॥ नायं सुधांशुः किं तर्हि यो मगंगासरोरुहः ॥ २४ ॥ पर्य
 स्तापहृतिर्यत्र धर्ममात्रं निषिध्यते ॥ नायं सुधांशुः किं तर्हि सुधांशुः प्रेयसी मुरं ॥ २५ ॥
 क्वांतापहृतिर्यस्य शंकया तथ्य निर्णये ॥ तापं तं नो तिस्रो तं पंजरः किं न सखि स्मरः ॥ २६ ॥
 येकापहृतिर्यस्य शंकया तथ्य निरुवे ॥ प्रजल्पन् मत्पदे लग्नः कांतः किं न हितपुरः ॥ २७ ॥
 केतवं व्यज्यमानं त्वेया जाये निर्नुतेः पदैः ॥ निष्पति स्मर नाराचाः कांता दृक्यात के
 तयात् ॥ २८ ॥ उल्लेखा नीपते यत्र हेलादिनिहवं विना ॥ लम्बस्व श्री वृते नृनं पमेये ॥ ८५ ॥

मन्त्रे शंके ध्रुवं प्रायो नृनमित्येवमारिभिः ॥ उल्लेखौ व्यज्यते शौद्धे रिवशो पितृतादशः ॥ २९ ॥

राघवेशशी ॥ २९ ॥ इवोदिकपदाभावे गूढे ल्लेक्षां प्रजक्षते ॥ त्वं कीर्ति भ्रमरां प्रां
 ता विवेश स्वर्ग निमग्नो ॥ ३० ॥ स्यात्स्मृति भ्रांतिसंदेहस्तदेवा लं सुतिर्य ॥ पंकजं प
 श्यतस्तस्या मुरं मेगा हते मनः ॥ ३१ ॥ अप्रमत्त मधु पत्न्य मुरं वेद पंकजं ॥ पंकजं
 वा सुधांशुर्वस्य स्माकं तु न निर्णयः ॥ ३२ ॥ मोलितं बहुसा दृश्या न्देद एव न लक्ष्यते ॥
 रसो नालक्षिता क्षोया अरतो महला रतो ॥ ३३ ॥ सामान्यं पदिसा दृश्या न्देद एव न
 लक्ष्यते ॥ पुष्पाकरप्रविष्टा तां मुरं नालक्षि सुभ्रवां ॥ ३४ ॥ हेतोः कुतोपिवेशि
 ध्यात्स्फुर्गिन्मीलितं मतं ॥ लक्षिता मुदिते चरे पमानि च मुरं निच ॥ ३५ ॥ अ
 नुमानं च कार्यादेः कारण व्यवधारणं ॥ अस्ति किंचि द्यदनया मां विलोक्य स्मितं मना कू ॥ ३६ ॥

॥१०॥

अर्थोपतिः स्वयंसिध्येतदार्थांतरवर्तनं ॥ सजितस्त्वमुखेनेदुः कावार्तास
 रसीरुहा ॥ १७ ॥ स्यात्काव्यलिङ्गवांथेनितेनार्थसमर्पकः ॥ नितोसिमंदं दर्पमच्चि
 तेस्तिनिलोचनः ॥ १२ ॥ अलंकारः परिकरः साभिप्रायेविशेषतो ॥ सुधांशुक हिमांशु
 लितोतंस्तपहरतुवः शिवः ॥ १३ ॥ साभिप्रायेविशेषेतुभवेत्परिकरांकरः ॥ १० ॥
 चतुर्णामुपपत्तिनां दातादेवश्चतुर्भुजः ॥ १४ ॥ अकृमातिशयोक्तिश्चेद्योगपको
 र्यकारणो ॥ आलिङ्गितिसमंदेयज्यांशराश्वपराश्वते ॥ १५ ॥ अत्यंतातिशयोक्ति
 स्तुपोर्वापर्यव्यतिक्रमे ॥ अग्रेमानोगतः पश्चादनुनीताप्रियेणसा ॥ १६ ॥ अपला
 तिशयोक्तिस्तुकायेहेतुप्रसक्तिजे ॥ यामीतिप्रियपृष्टायावलपोभववर्धिका ॥ १७ ॥
 संबन्धातिशयोक्तिः स्यात्तदभावेपितद्वचः ॥ पश्यसौचाग्रसंसक्तविभातिविधुमंडलं ॥ १८ ॥

६३

त्रस्यादुपमेयता ॥ इंदुर्मुखमिवेत्सादो स्यात्प्रतीक्षेपोपमातदा ॥ १९ ॥ उ
 पमानेतुलीलादिपदाब्जेललितोपमा ॥ खनेत्रयुगुलंधतेलीलांतीलाव
 जमनो ॥ २० ॥ अनेकस्वार्थयुगमस्यसादृश्यंस्त्वकोपमा ॥ प्रितोस्मिच
 नोविष्णोर्भृगस्तामरसंयथा ॥ २१ ॥ स्यात्संज्ञोपमायत्रद्वयोरपिबिधेय
 ता ॥ पप्रानीवविनिश्रान्तिनेत्राण्यासन्नहमुखे ॥ २२ ॥ यत्रोपमानत्रिनेत्रेण
 सर्वथाप्यपरुज्यते ॥ उपमेयमयीभित्तिस्तत्ररूपकमिष्यते ॥ २३ ॥ समानध
 मयुक्ताध्यारोपासोपाधिरूपकं ॥ उल्लिखितितिलकलक्ष्यपक्षच्येदपुरंदरः ॥ २४ ॥
 पृथक्कथितसादृश्यंसादृश्यरूपकं ॥ उल्लसत्पश्यास्वस्तोराजतोभुज
 पसरुहः ॥ २५ ॥ स्यादगणशिरित्येवंविधमाभासरूपकं ॥ अंगयष्टिधनुर्वली

वाच्यता

॥ अंगयष्टिधनुर्वलीमादायकुसुमायुधः ॥ जगज्जमतियासांताः कथंनसरसाः स्त्रियः ॥ २६ ॥

॥१९॥

प्राचीना जल पूजाग्रंथं विविधं सुधाकरे ॥ ५२ ॥ प्रसूता प्रसूतानां च लक्ष्य
 त्वदीपकं मतं ॥ मेधां बुधः सुधा मिदुर्ध्वं भर्तिव सुधां भक्तान् ॥ ५३ ॥ आकृतौ दीपकपदे भवे
 दारुति दीपकं ॥ दीप्याग्निर्भाति भातौ दुः कंसाभातिरिति स्विषा ॥ ५४ ॥ वाक्ययोरर्थ सामान्ये प्रति
 वस्तुपमामता ॥ तापेन भ्राजते सूर्यः शूरश्चापेन राजते ॥ ५५ ॥ चेद्विब्रजति विवले दृष्टा तस्तद्वत्
 कृतिः ॥ स्यान्मूलं प्रतिमूलत्वे सैवो मां दामहं रतिः ॥ ५६ ॥ दृष्टौ तथैव नृत्तिस्तन्मृषादेव
 दुर्निधिः ॥ जातो जेहा कृष्णभाभो सा हि द्यातो विभावरी ॥ ५७ ॥ वाक्यार्थयोः सदृशयोरेक्या रोपो
 निदर्शनात् ॥ यद्वातः सौम्यता सैव सुधां शौरकलंकता ॥ ५८ ॥ व्यतिरेको विशेषश्चेदुपमानोपमेय
 योः ॥ शैला इवोभताः संतः किंतु मेदुतिको मलो ॥ ५९ ॥ संतुक्तिः सहभावश्चेन्मोसते जनरंजनः
 दिगंतमगमय स्वकीर्तिः प्रसर्पिभिः सह ॥ ६० ॥ विनोक्तिश्चेद्विना कंचित्प्रस्तुतं हीनमुच्यते
 विद्याह धापि सावया विना विनयसंपदं ॥ ६१ ॥ समासोक्तिः परिस्फूर्तिः प्रस्तुते प्रस्तुतस्य

॥१९॥

ध४

चेतः ॥ अयमेव मूर्तिमुखं पश्यत्कश्चुवति चंद्रमा ॥ ६२ ॥ खंडश्चेत्तः पदानां चेदेकैकं पृथगर्थं
 तौ ॥ उज्ज्वल इरि कीलालः सुमुखो ह्री नीपातिः ॥ ६३ ॥ अप्रस्तुतप्रशंसा स्यात्सा मुने प्रस्तुतानुगा
 कार्यकारता सामान्यविशेषादरसो माता ॥ ६४ ॥ भंगश्चेत्तः पदस्तोमस्येव चेत्पृथगर्थता ॥ अजरा मरता
 कस्य नोयो ज्येष्ठी प्रिया ॥ ६५ ॥ अर्थश्चेत्तः पार्थमात्रस्य यत्ने कार्यं संश्रयः ॥ कटिलाः श्यामला दीर्घाः
 कदक्षाः कुंतलाश्च ते ॥ ६६ ॥ कमलैः कमला वासैः किं किं नासादिसुंदरं ॥ अर्धे बुधेः परंपारं प्रयाति
 व्यनसायितः ॥ ६७ ॥ भवेदर्थोतरं न्यासोऽनुषक्तार्थोतराभिधः ॥ हेतुमानव्यभिचरदुष्करं किं महा
 त्मना ॥ ६८ ॥ यस्मिन्निशेषसामान्यविशेषाः सविकल्पाः ॥ सनजिग्येमहां तोहि दुर्धर्षाः क्षमाधरा इव
 कार्याद्यैः प्रस्तुतैरुक्ते पर्यायोक्तिं प्रवक्षते ॥ तृणाभ्यं कुर्यामा सविपक्षनृपसमस्तु ॥ ६९ ॥ उक्ति
 र्यो जस्तुतिर्निदास्तुतिर्निदयोः ॥ कैले विवेको नमसि स्वर्गपात्रं किं नोपि यैतु ॥ ७० ॥ आक्षेपस्तुप्र
 युक्तस्य प्रतिषेधो विचारणात् ॥ चंद्रसंदर्शयात्मानमथ वास्ति प्रिया मुखं ॥ ७१ ॥ गूढक्षेपो

॥१९॥

२ स्तुतिभ्यां अन्यदुदाहरणं ॥ खलुः किल कलौ काले केवलं न क्षतव्रताः ॥ ये मोन मुशं मुंचेति
 न कदाचित्परस्तवे ॥ इति स्तुतिद्वारा निरावोधा २

विधौ व्यक्ते निषेधे वा स्फुटे सति ॥ हरसीतां सरवो मितुं चिंतयामास कपौ कैने ॥ ७३ ॥ विरोधो नृपप
ति श्रेष्ठो गुणद्वयक्रियादिषु ॥ अमंदचंदनस्पंदः स्वच्छंदंदं हीति भां ॥ ७४ ॥ श्लेषादिभिरविरोधश्चे
द्विरोधाभासतामता ॥ अथ कारिणातेन जगदेतत्प्रकाश्यते ॥ ७५ ॥ असंभनोर्थनिश्चयतावसंभाय
त्ववर्णनं ॥ कोवेदगोपशिमुकः शैलमुसाटपिष्यति ॥ ७६ ॥ विभावनाविनापि स्यात्कारणकार्यज
न्मचेत् ॥ पश्यलाक्षारसासिक्तं रक्तं चरणद्वयं ॥ ७७ ॥ विशेषोक्तिरनुत्पत्तिः कार्यस्य सति कारणे
नमंतमपि धीमंतं न लंघयति कश्चन ॥ ७८ ॥ आख्यानेभिर्न देशत्वे कार्यहेतुसंगतिः ॥ लब्धता
नां नमसंगं भंगमेति भवकृत् ॥ ७९ ॥ सममौचित्यतोनेकवस्तुसंबंधवर्णनं ॥ अतुल्यं देतं सप्त
हारेण कुचमंडलं ॥ ८० ॥ विचित्रं चेत्प्रपत्तेः स्याद्विपरीतफले प्रदः ॥ नमंति संतस्त्रैलोक्यादपि
लब्धुमुमुत्रति ॥ ८१ ॥ अधिकं बोध्यमाधारादधेयाधिक्यवर्णनं ॥ यथा व्यासं जगतस्यावाचि
व्यांति न तैगुणाः ॥ ८२ ॥ अन्योन्यं नाम यत्र स्यादुपकारः परस्परं ॥ त्रिषामाशशिना भाविशशी
४४ विषमं यद्यनौचित्यारने कान्वयकल्पनं ॥ कर्तिनी वविषाः सर्पाः कोसो चेदुनभ्ररुहः ॥ ४४

भेदकातिशयोक्तिश्चैदेकस्मै नान्यतोच्यते ॥ अतो अन्येव लावण्यलीलावा
लाकुचस्थले ॥ ८५ ॥ रूपकातिशयोक्तिश्चेद्रूपरूपकमध्यगं ॥ पश्यतीलो
त्पलद्वंद्वान्निःसरति सिताशसः ॥ ८६ ॥ प्रौढेति सोदशकस्य तच्छक्तत्वाव
कल्पनं ॥ कलिंदजातीररुहाः श्यामलाः सरलद्रुमाः ॥ ८७ ॥ संभावनं यदीयं
स्यादिसंज्ञेन प्रसिद्धये ॥ सितं स्फटिकं भातः स्थितिश्चेतीदृतेर्जने ॥ ८८ ॥
मौक्तिकं चैल्लतास्तते तेषु स्येते समं यशः ॥ वाञ्छितादधिकं प्राप्तिरयत्नेन प्रह
र्षणं ॥ ८९ ॥ दीपमुद्योजयेद्यावता वदभ्युदितोरविः ॥ रथमाणविराट्पदं संप्रा
पितुं विषादनं ॥ ९० ॥ दीपमुद्योजयेद्यावता वान्निर्वाणरक्षः ॥ क्रियादिभिर
नेकस्य तुल्यता तुल्ययोगिता ॥ ९१ ॥ संक्रजंति सरोजानि स्फेरिणी वदनानि च

॥१४॥

वाच्योपलक्षणं ॥ सानौयस्याभवधुं दुर्लभं तद्वर्जितिकीर्तिनो ॥ ११ ॥ अत्यतिरुद्धतातथ्यशोयो
 रायादिवर्तनं ॥ त्वयिदातरिराजेंद्रयाचकाः कल्पुशारिणः ॥ १२ ॥ असभावतदाभासभावशांति
 निबंधनो ॥ एसममेयकूर्जस्विसमोहितमयीमिदा ॥ १३ ॥ भावानामुदयः सांधिः शबलत्वमिति त्रयः ॥
 अलंकारानिमांसलकेचिदाहर्मनीषिताः ॥ १४ ॥ भुक्तिरेकप्रधानत्वं तथा संसृष्टिसंकरो ॥ एते
 षामेव विन्यासात्तलंकारांतराण्यमी ॥ १५ ॥ सर्वेषां प्रतिद्वंद्वप्रतिद्वंद्वमिराभतां ॥ उपधिक
 चिदुन्दिनः स्यादन्यत्रापि संभवात् ॥ १६ ॥ मालापरंपरा चैषां भूयसामनुकूलके ॥ मनुष्येभ
 वतैकापि सुलंकारांगतांगते ॥ १७ ॥ पदेषु दार्थ्यवाक्यार्थवाक्यार्थस्तबके तथा ॥ एते भवन्ति विन्या
 साः स्वभावातिशयात्मकाः ॥ १८ ॥ कस्याप्यतिशयस्योक्तेरित्यन्वर्थविचारणात् ॥ प्रायेणामीह
 लंकाराभिन्नानातिशयोक्तिः ॥ १९ ॥ अलंकारप्रधानेषु दधानेषु पित्तम्यतां ॥ वैलक्षण्यप्र
 तियन्ति भातिमुखे धिव ॥ २० ॥ अलंकारेषु तथ्येषु यद्यनामनीषिता ॥ तदर्थं चीनभेदेषु ना
 प्रति

स्था

॥१४॥

भातित्रियामघा ॥ २१ ॥ विशेषः स्यात्तमाधारविनाप्याधेयवर्णनं ॥ गतेपि सूर्ये दीपस्यास्तमश्चि
 दंतितत्कराः ॥ २२ ॥ स्याद्वाचातो यथाकारिवस्त्वन्यक्रियमुच्यते ॥ यैर्जगत्प्राप्यते हंगितैरेव कुसुमा
 मुधः ॥ २३ ॥ गुफाः कारणा माला स्याद्यथाप्राप्तांत कारणैः ॥ नयेन श्रीः त्रियोत्ता गस्त्यागे न विपु
 लं यशः ॥ २४ ॥ गृहीतमुक्तरीत्यर्थे णिरेकावली मता ॥ नेत्रे कर्णांत विश्रांते कर्णौ दोर्मूलदोनि
 तौ ॥ २५ ॥ दीपके कावली योगान्माला दीपकमुच्यते ॥ स्मेरता हृदये तस्या स्तेन त्वयि कृता स्थितिः
 सारो नाम पदोत्कर्षः सारताया यथोत्तरं ॥ सारं सारस्य तंतत्र काव्यंतत्राशिवस्तवः ॥ २६ ॥ उदार
 सारश्चेन्दातिमिन्नो मिन्नतया गुणः ॥ मधुरं मधुपि यत्तस्मात्तैस्मात्कवेर्वचः ॥ २७ ॥ यथासं
 ख्यं द्विधार्थश्चेत्क्रमादेकैकमन्विता ॥ शत्रुमित्रे द्विषत्पक्षं जैरजय भं जय ॥ २८ ॥ पर्यायः स्या
 दनेकत्र स्यादेकस्य समन्वयः ॥ पद्ममुक्तांगता चंद्रकामिनी यदनेनैर्भौ ॥ २९ ॥ परिश्रुतिर्मिनि
 मयो नूनाभ्याधिकयोर्मिथः ॥ जग्राहैकशरं मुक्ता कया क्षात्रशत्रुयोषितां ॥ ३० ॥ परिसंख्या

नोपमा

मर

॥१५॥

सोविषयः

स्तुनामतः

उत्साहारयः स्थायिभावः प्रभावादि विभावकः ॥ वीरोनुभावैः स्थैर्यं धैर्यं वैर्गर्वादिभिर्पुतः ॥ १५॥ व्याघ्रा
दिभिर्किंभावैस्तुयैपितौ धनु भावभट्टः ॥ भावैर्मेहादिभिर्पुतो भयस्थाधीभयानकः ॥ १६॥ स्थायीजगुप्सा
वीमत्सोविभावाद्यैर्धधाक्रमं ॥ अमिक्षेक्षण निष्ठीवमोहाद्याः सम्मताः क्रमात् ॥ १७॥ अनुतोविस्मयस्या
पीमयादिकविभावकः ॥ रोमांजाबुनुभावोयंस्तभादिव्यभिचारिकः ॥ १८॥ निर्वेदस्याधिकः शांतः सत्सं
गादिविभावभूः ॥ क्षमादिकानुभावोयंस्तभादिव्यभिचारिकः ॥ १९॥ निर्वेदालानिशंकाख्यास्तथास
यादमम्रमाः ॥ आलस्यं जैवदैत्यं च जितामोहे धृतिस्मृतिः ॥ २०॥ व्रीडाचपलताहर्षओवेगोजाता
तथा ॥ गर्वाविषाद औत्सुक्यं निरापेक्षारण्य ॥ २१॥ सुलोविबोधो मर्षश्चाप्यवहित्ये मथोग्रता ॥ मति आकारगोप
व्याधिस्तथोन्मादः तथा मरणमेव च ॥ २२॥ असंश्रयवितर्कश्च विज्ञेया व्यभिचारिणः ॥ त्रयस्त्रि न ॥ ४
शदिमेभावास्समाख्याता ॥ २३॥ सर्वसाधारण प्रेमप्रश्न्यादिसंस्तुनया ॥ अनौनित्यारसा
भसाभावाभासाश्च कीर्तितः ॥ २४॥ भावस्य शांतिरुदयः संधिः शयनता तथा ॥ काव्यस्य कांचने
रतिदेवादिषिषयासंतिच व्यभिचारिणः ॥ वेधमानानिगधंतेभावाः साहित्यवेदिभिः ॥ २५॥ +

आकारगोप
न ॥ ४

॥१५॥

स्येवकुंकुमं कांतिसंपदे ॥ २०॥ आतुर्यमाससमंचयथेवैररुमादिभिः ॥ समासः स्यात्पदैर्न
स्यात्समासः सर्वथापि च ॥ २१॥ पाजालिकाचलादीयागोडीयाजप्रथारसं ॥ वेदभविष्यथासं
ख्यंचतस्रोऽरितयः स्मृताः ॥ २२॥ मधुरायां समाक्रांतावर्गस्थाः चंचमेर्निजैः ॥ लकारश्चलसंयु
क्तो ह्रस्वव्यवहितौरणौ ॥ २३॥ रेफाक्रांतावर्ग्यपणा वृगार्ग्यं जमादने ॥ कपाक्रांतस्तवर्गं स्यात्प्रोण
यांतः कर्मर्धजैः ॥ २४॥ सर्वैरुर्ध्वैः सकारस्य सर्वैरेकस्य सर्वथा ॥ रहोर्दुधातुसंयोगः परषादांशोऽस्म
तः ॥ २५॥ लकारोऽयैरसंयुक्तो लघ्वोऽपभारसाः ॥ ललितायां तथा शेषाभद्रा घामिति रतयः ॥ २६॥
अंगभंगोलुप्तस्त्रीला तरुणी स्मरतोरणं ॥ तर्कजातुर्यरणोक्तिप्राप्तोक्तदधियां तथा ॥ २७॥
वीक्षोत्सर्धमुरगो ग्राह्यही जहे हृशस्तुषं ॥ ललनारक्षसंधते घनादोपे महीयसि ॥ २८॥ माहा
देवस्सत्रप्रमुखविधौ केचनुरस्तु मित्रातभक्तिप्रणाहितमतिर्यस्य ॥ पितौ मधुरवस्तेनासौ सु
कविजयदेवेतरचितेचिरं चंशलोके महति क्रतुसंख्यः सुखयतु ॥ २९॥ इतीश्रजयदेव

तेजंशलोकेषमयूरवः समाप्तः ॥ ५५ ॥

॥ १३ ॥

१०१

२१ ४९

॥ १३ ॥

अनादरः

मनामौ योयदृष्यतो ॥ ११ ॥ श्रीमहोदयस्सत्रप्रमुखमरवविद्येकचतुरः सुमित्रहृदयि
लाहितमतिर्यस्यपितरो ॥ अतुर्थः सैकोयं सुकविजयदेवेनरचितोचिरं चंद्रलोके सुखयतुमयूरवः
सुमनसः ॥ १२ ॥ इति श्रीजयदेवविरचिते चंद्रलोके पंचमो मयूरवः ॥ ५५ ॥ अर्थः ॥ अलं वनो
दीपनात्मा विभावः कारणादिधा ॥ कार्योनुभावो भावस्तु सहायो व्यभिचार्यपि ॥ ११ ॥ गलदेयांतरोन्देदहृदये
षजडात्मनां ॥ मिलन्मलयजालेपद्माह्लादं विकासयन् ॥ १२ ॥ कायेनाद्ये च कार्ये च विभावाद्यैर्विभावितः ॥
आस्थाद्यमानैकतनुः स्थायीभावो रसः स्मृतः ॥ १३ ॥ रसार्थस्यापि भावात्माबुद्ध्यादिविभावितः ॥ आल
स्येर्थाजुगुप्साभ्योविनासं चारिभिर्द्युतः ॥ १४ ॥ अनुभावाः कदाक्षाद्यैरुन्मासाद्यैर्यथाक्रमं ॥ संयोगो मिश्रलंभ
श्च गगरीदिविद्योतैः ॥ १५ ॥ हासस्यापीरसो हास्यो विभावाद्यैर्यथाक्रमं ॥ वैरूप्यपुल्लगंडा वै हिंसाद्यैः स
मन्वितः ॥ १६ ॥ अभिर्ह्ययोगाश्रपातग्लान्यादिभिः क्रमात् ॥ विभावाद्यैर्युतः शोकस्यापीत्याकृतवणे
रसः ॥ १७ ॥ क्रोधस्यापीरसो रौद्रे विभावाद्यैः समन्वितः ॥ मात्सर्यहस्तनिष्पेषसंमोहाद्यैर्यथाक्रमम् ॥ १८ ॥

वि-